

LA CATEDRAL DE GIRONA EN EL SIGLO XVIII. REFLEXIONS SOBRE UN PROCÉS DE RECERCA

MONTSERRAT JIMÉNEZ SUREDA

Universitat Autònoma de Barcelona

El 1814, i davant unes crítiques suposadament impreses a Mallorca sobre els escassos fruits de la seva investigació, Jaime Villanueva es decidia a publicar un opuscle informatiu dels progressos en el treball que havia emprès dotze anys abans comissionat des de la Cort. En aquest donava compte d'una dificultat inicial amb la qual havia partit.

“Era muy crítica la época en que comencé y continué mi viaje —rememorava l’agost— y poco favorable a su feliz éxito y al fruto copioso que de él podía prometerme. El gobierno mandava vender las obras pías fundadas en las iglesias y monasterios para acudir con su producto a las urgencias del estado, enviando además comisionados regios a todas las diócesis que vendiesen con el mismo objeto la séptima parte de todas las fincas eclesiásticas. Y, aunque no era de sospechar que el clero ocultase contra la voluntad del soberano los bienes que él mandaba enagenar, era muy natural que no recibiese con satisfacción al que de orden del mismo rey se le entraba por sus archivos y exigía la manifestación de todos sus arcanos diplomáticos”¹.

La finalitat política va ser una constant en les expedicions científiques que sufragava la monarquia espanyola del Segle de les Llums. Moltes prospeccions en els arxius eclesiàstics van ser susceptibles de tenir un final desagradable per als qui se’n cuidaven i s’entén que —davant l’ombra del dubte envers les intencions de l’investigador— procuressin posar el màxim de traves possibles als àvids de consultar els seus fons. El fet que una potestat seglar adversa dominés l’entrellat teòric que bastia tals institucions en molts casos va

1. Villanueva, Jaime: “Noticia del viaje literario a las iglesias de España, emprendido de orden del rey en el año de 1802”, a *Colección de documentos inéditos para la historia de España*, Ed. Pedro Juan Mallén, Madrid, 1820, vol. 21, pàg. 401.

ser qüestió de supervivència. Aquest, però, no va ser, segons l'erudit, el cas de cap dels dipòsits del Principat, els quals van obrir per a ells llurs prestatges amb una volenterositat que, en el cas del de la Seu, resulta familiar a qui aquestes línies suscriu². El present article conté unes reflexions sobre el procés de recerca que va desembocar en la tesi doctoral de l'autora, intitulada *L'església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*³.

L'arxiu de la catedral de Girona té una llarga història de salvaguarda dels drets de la corporació capitular. Agafant els seus fons com a base primera vaig edificar l'esmentat estudi consagrat a L'Església catalana sota la Monarquia dels Borbons⁴. Les consultes als volums manuscrits de resolucions capitulars han resultat imprescindibles. Com a administradors d'uns apartats vastos i complexos, l'ordre era fonamental als clergues de la catedral que portaven puntual relació escrita de cada un d'aquells. En els llibres de resolucions capitulars, els canonges consignaven totes les decisions preses en les reunions periòdiques que mantenien per al bon funcionament de la institució.

De fet, des de 1462 la sèrie té una notable continuïtat que permet una reconstrucció exhaustiva dels avatars pels quals passaren l'edifici i els seus moradors. Del Segle de les Llums es conserven trenta volums i l'única llacuna temporal es pot suplir amb els esborranys previs que els canonges als quals tocava redactar les actes de les reunions que generaven aquests plecs elaboraven i que els conservadors religiosos han relligat sota l'epígraf d'apuntes.

A banda d'aquesta ordenada renglera documental, una de les dificultats de l'arxiu —la manca de catàlegs de la documentació— hauria dificultat enormement la tasca de recopilació de dades si no s'hagués comptat amb un auxili excepcional: una mena d'itinerari del contingut dels papers de la catedral elaborat al segle XVIII per la ploma diligent d'un dels seus canonges, el savi Sulpici Pontich.

². Així mateix, el professor Cuenca Toribio, al pas que censurava l'arbitrarietat d'alguns arxius eclesiàstics, encomiava "el estado ejemplar de archivos catedralicios como los de Córdoba, Jaén, Cádiz, Oviedo, Santiago, Barcelona, Gerona, Tarragona o Valencia". Cuenca Toribio, José Manuel: *Estudios sobre el catolicismo español contemporáneo*, Universitat de Còrdova, Còrdova, 1990, pàg. 7.

³. Jiménez Sureda, Montserrat: *L'església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, tesi doctoral inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1998.

⁴. Per a les possibilitats que ofereixen als historiadors els arxius eclesiàstics es poden consultar els articles de Marquès, Josep Maria: "La investigació de la història religiosa de Catalunya als arxius", *I Congrés d'Història de L'Església Catalana. Des dels orígens fins ara*, Arxiu Diocesà de Solsona, Biblioteca Balmes, Facultat de Teologia de Catalunya, Solsona, 1993, vol. I, pàgs. 9-28; Agustí i Farreny, Alfred: "Algunes fonts per a l'estudi de la història de l'Església de Lleida (segles XVI-XVIII)", *I Congrés d'Història de L'Església Catalana*, op. cit., vol. I, pàgs. 29-43; Grau i Pujol, Josep M. T.: "Fonts per a la història de l'Església conservades a l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners", *I Congrés d'Història de L'Església Catalana*, op. cit., vol. I, pàgs. 77-82.

Havent estudiat teologia i filosofia, Sulpici Pontich, natural del bisbat d'Elna, va entrar com a canonge a la catedral de Girona de la mà del seu oncle, l'aleshores bisbe Miquel Pontich, de qui va escriure'n la biografia. Don Sulpici tenia raons per a l'agraïment. La llavor que va deixar l'amatent episcop en el seu nebot és paragonable a la que esmerçà en l'educació del seu germà, el monjo cartoixà i autor de les *Revelaciones y gracias que recibió de Dios el venerable don Juan Fort, cartujo de Scala Dei* i del *Anzuelo de oro*, Ignasi Pontich.

La guia de Sulpici Pontich, estructurada en un *Episcopologi* i tres volums intitolats *Repertori alfabètic*, partint des dels inicis de l'existència del sacre recinte, arriba fins l'any 1736, i no han estat les pàgines que segueixen les úniques que s'han beneficiat del seu text. "*Digo que no he visto en iglesia alguna semejante trabajo* —afirmava aquell que n'havia corregut tantes en el seu viatge literari—, *en que pueden y deben descansar los venideros*"⁵. Nombrosos historiadors posteriors ho podrien corroborar.

Tant les resolucions capitulars com els llibres de Pontich estaven concebuts com a eines d'ús intern per als moradors de la Seu i, com a tals, el seu grau de pragmatisme i veracitat és notable. Ara bé, no deixen de ser escrits exposats a múltiples mirades —pel seu caràcter oficial, en el cas de les resolucions, i pel científic, en l'obra del canonge— i aquest tret, òbviament, en condiciona els continguts, encara que en el segon cas es trasllueixi de vegades amb tota animació el tarannà de l'autor.

El tercer gran bloc documental utilitzat amb profusió en el meu estudi ha estat la correspondència, part de la qual —la privada— presenta una tipologia diferent dels anteriors en diversos conceptes. L'únic destinatari provoca un major grau d'espontaneïtat i una expressivitat llampanant, que contrasta amb la continguda en els registres oficiosos consultats. Aquesta major intimitat i franquesa, que amara de frescor el solemne i jerarquitzat món eclesiàstic gironí i que constitueix el seu més gran atractiu ha estat, però, el major risc per a la seva supervivència.

"*He admirado no aya recibido la carta mía que corresponde al correo del día antecedente, que como supiésemos fue extravió nada sentiría, pero mucho de que con maña la huviessen pillado, motivo que siempre me haze escribir con miedo y alguna vez callar algo*"⁶, es planyia el canonge Josep Batlle al seu homònim Domènec Soler. I la interceptació de les missives entre

⁵. Villanueva, Jaime: *Viage literario a las iglesias de España*, Imp. de la Real Academia de la Historia, Madrid, 1850, vol. XII, pàgs. 110-111.

⁶. A.C.G.: *Correspondència*, cartes sense classificar datades l'any 1772. Carta de Josep Batlle a Domènec Soler, Madrid, 11 de gener de 1772.

bàndols, en la mesura que era puntual i molt cenyida a èpoques de gran tensió, no era un perill paragonable a altres de molt més usuals.

El 15 de desembre de 1772, en vigílies de deixar la feina a Madrid, el mateix agent explicava al seu corresponsal que ja tenia tot el seu correu ordenat per dies i mesos en paquets anuals, prestos per a ser-li remesos juntament amb tots els feixos que li pertoquessin, ja que *“si jo faltava, seria dable de que se feria visori de ditas cartas y que en ningun modo convé que ningún sàpia lo intrínsech de nostre correspondència, que ab motiu de desahogo o de explicar ab viveza los assumptos parlaven los dos, com Vm. no ignora, y, a més de esto, explicaven la intriga de las operaciones, tant de exa com de Madrit, que convé molt no hisca de los dos, ja per salvar los ayres als benefactors, com per lo dany que se podria seguir en lo esdevinidor...”*⁷.

Òbviament, Batlle esperava que Soler fes el mateix, però, per a alarma seva —i fortuna de qui això suscriu—, Don Domènec es va mostrar decidit a cedir tota la seva correspondència a l'arxiu de la catedral. Ni les al·lusions a la preservació de l'honor, ni les admonicions que algun malintencionat podria fer arribar les cartes al Consell de Castella, ni el record que podrien ser usades per a perjudicar la corporació sencera, van dissuadir-lo⁸. Ara bé, quantes missives comprometedores deuen haver acabat com hauria volgut que ho fessin aquestes el zelós Batlle?

La conjunció d'aquestes fonts ha permès contemplar una mateixa informació des de diversos angles, enriquint amb el dels altres el meu propi enfocament. L'arxiu de la catedral, però, oferia múltiples possibilitats, ja que, malgrat les agressions rebudes⁹ i els trasllats imposats¹⁰, els seus fons continuen

⁷. A.C.G.: *Correspondència*, cartes sense classificar datades l'any 1772. Carta de Josep Batlle a Domènec Soler, Madrid, 15 de desembre de 1772.

⁸. A.C.G.: *Correspondència*, cartes sense classificar datades l'any 1772. Carta de Josep Batlle a Domènec Soler, Madrid, 21 de desembre de 1772.

⁹. El 22 de desembre del 1469, per exemple, els enfurismats pagesos de remença van cremar la cúria de l'oficialat amb l'objectiu de destruir els títols dels senyorius que els subjectaven.

¹⁰. *“Apenas ha pasado siglo —deia Villanueva— en que Gerona no haya tenido que esconder o transportar sus archivos, bibliotecas, alhajas, etc”*. Villanueva, Jaime: *Viage literario...*, op. cit., vol. XII, pàg. 116. La Guerra Gran va provocar un altre d'aquests èxodes forçosos de la memòria escrita. *“Se advierte que no se ha seguido en todo este secretariado el modo que observaban los demás a causa de haverse llevado a Barcelona las escripturas i manuales para que no cayesen en poder de los enemigos franceses i el secretario era recién venido i no havia visto exemplar de la práctica que se seguía. Por tanto espera que el lector le disimulará el haverse alguna vez nombrado i demás faltas que contiene este volumen”*, es disculpava l'aleshores secretari del capítol, Joan Rimbau, en escriure el que és el millor —car és més explicatiu, clar i detallat, potser precisament per la manca de models referencials— llibre de resolucions capitulars de tot el XVIII. A.C.G.: *Resoluciones capitulares. Del 1 de juny de 1794 al 31 de maig de 1797*, anotació prèvia al primer foli.

essent considerables. A través dels seus registres —de possessió de les prebendes, d'òbits o de coadjutòries— he pogut elaborar veritables genealogies capitulars, completades amb la informació extreta de registres parroquials servats en l'Arxiu Diocesà de Girona.

A la Seu, endemés, hi havia el costum de guardar una còpia de tots els documents que els portava el correu, ja fossin emanats del monarca —decrets, pragmàtiques, reials ordres...—, ja del pontífex —butlles, motus propis...—, ja d'altres instàncies de govern o ja, fins i tot, fossin còpies de plets i sentències que els feien arribar altres instàncies paral·leles a la seva. De tal manera és així que moltes vegades he trobat repetits en aquell espai documents que havia investigat en successives estades en arxius estatals, encara que aquests darrers solen tenir l'inestimable avantatge de presentar sintetitzades en un mateix lli-gall totes les diferents etapes d'un procés.

Al Segle de les Llums, la catedral de Girona va estar immersa en nombrosos plets, bona part dels quals arrencava d'èpoques anteriors. Aquesta va ser una de les primeres dificultats amb les quals vaig empassar-me, ja que, sovint, les parques referències feien ineludible un retrocés cronològic a la recerca de les arrels dels conflictes que amoinaven els meus actors¹¹. Certament, molts d'aquells primers documents clau van ser transcrits pels notaris del XVIII i es podien trobar en una escriptura intel·ligible per mi en els protocols de l'Arxiu Històric, però d'altres els vaig haver de buscar en els dipòsits originals dels manuscrits antics del recinte capitular.

En moltes ocasions aquest escorcoll a través de les lletres de centúries allunyades de la que constituïa el meu centre d'interès, em va enfrontar a penúries esmenades en el transcurs de la recerca mateixa, des d'incògnites en l'esperit de determinats períodes concrets, fins a problemes més pragmàtics amb la cal·lígrafia, el llatí, les equivalències monetàries o les datacions. Ara bé, els trets apuntats unes línies més amunt no han estat els únics dilemes a sorgir, sinó que s'han afegit a d'altres particularitats, com és la que fa referència a la situació bibliogràfica a l'entorn del tema catedralici¹².

¹¹. D'altra banda, aquest dista de ser un tret exclusiu del funcionament catedralici gironí. "Assimilar els usos i costums dels canonges d'una catedral o d'una de les in comptables col·legiates del segle XVIII, comporta conju-gar perpètuament l'Antic Règim i l'Edat Mitja", escriuria Bernard Plongeron a propòsit del clergat francès del Segle de les Llums. Plongeron, Bernard: *Le clergé français au XVIIIe siècle*, Ed. Hachette, París, 1974, pàg. 113.

¹². Aquest balanç bibliogràfic s'ha circumscrit als temes més estrictament relacionats amb el contingut de l'estudi que l'emmarca. Per a una visió global de la historiografia eclesiàstica —encara que cenyit al segle XVIII—, el millor estat de la qüestió és a Fernández, Roberto: "La clerecía catalana en el Setecientos", *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII*, U.N.E.D., Cervera, 1990, vol. I, pàgs. 23-118.

*“La historia eclesiástica, la historia religiosa, no es un compartimento de nuestro pasado; es nuestro pasado todo entero”*¹³, escrivia Antonio Domínguez Ortiz l’any 1989, en una afirmació que permet capir de manera ràpida diverses característiques —l’abundància d’estudis n’és una— que enriqueixen, però alhora compliquen, l’establiment d’una síntesi bibliogràfica. De fet, la història, una de les ciències més venerables en antiguitat de les que componen l’arbre dels sabers, va caminar durant molts anys indisolublement lligada als posicionaments religiosos —en tots els sentits— dels seus cultivadors, axioma que esdevé especialment palpable en els estudis sobre el sector específic que compona l’anàlisi històrica de les institucions eclesiàstiques.

La politització que ha afectat una no petita part de llibres sobre temàtica religiosa i clerical ha estat condicionada, endemés, pels darrers segles d’evolució d’un estat com l’espanyol, que l’any 1939 va veure ratificada l’aliança entre el govern aleshores triomfant i una església traumatitzada pels recents excessos contra ella esdevinguts en l’interstici bèl·lic en la zona republicana. Un estat on havien coexistit des del segle XIX la religiositat més fervent i els actes de l’anticlericalisme més radical i on els partits predominants en l’espectre polític fins als anys 30 tenien com una de les seves diferències bàsiques l’actitud davant el tema religiós.

Com a reflex, també la dicotomia entre investigadors pro i antiinstitució eclesiàstica tenia unes arrels profundes que la contesa anterior no va fer sinó emfatitzar, i aquesta divisió, d’altra banda no superada del tot encara, continuaria fins a èpoques ben recents. Així, els anys de la història eclesiàstica del segle XX es continuaren escrivint, en moltes ocasions, si no des d’una militància inductiva a tota mena d’apriorismes interpretatius, des del refugi de l’asèpsia transscriptiva més absoluta com a reclam d’objectivitat. Com una mena de transposició de llegendes assortides de cromatisme —negra, rosa, blanca o grisa— traslladades a l’àmbit religiós.

D’altra banda, les teories i metodologies derivades del marxisme, especialment cultivades en centres universitaris espanyols en els anys 60 i 70, sobretot a partir de l’etapa que va seguir la mort de Franco, van contribuir a la identificació de la institució eclesiàstica amb un Antic Règim reaccionari en nombrosos bagatges mentals. *“...Hi ha una darrera especialització genuïna i marginal, en tant que existeix amb autors i lectors propis, i amb un peculiar sosteniment institucional: parlo evidentment de la Història Eclesiàstica. De fet, l’absoluta majoria dels historiadors ‘progres’ passen la seva vida*

¹³. Pròleg d’Antonio Domínguez Ortiz al llibre de Morgado García, Arturo: *Iglesia y sociedad en el Cádiz del siglo XVIII*, Universitat de Cadis, Cadis, 1989, pàg. 7.

sense assabentar-se del que hi ha entre les tapes de l'Analecta Sacra Tarraconensia o de la Hispania Sacra, cosa que, entre els que saben que existeixen, és tingut per una marca d'orgull"¹⁴, arribaria a escriure Enric Ucelay Da Cal el 1990.

De fet, bona part de les visions historiogràfiques crítiques que, al llarg d'aquests dos darrers segles, s'han referit al món eclesiàstic, han estat creditores de la tasca publicística endegada pel pensament governamental divuitesc. En primer lloc, per la idea de l'excessiu nombre dels pertanyents a l'estament clerical. Segonament, pel lligam d'aquest sector amb la improductivitat econòmica. I, per acabar, pel seu conservadorisme-reaccionarisme ferreny. "... *Declamaban que este era el siglo de las luces, ¿y en lo antecedente no se sabía nada?*"¹⁵, es demanava perplex un missioner jesuïta després de la seva expulsió. "*Se aprenderán las artes y las ciencias racionales porque preparan a los espíritus para el estudio de la teología*", havia dit Sant Ignasi¹⁶.

El seu orde havia donat al món savis especialitzats en múltiples disciplines, però els axiomes de molts estudiosos estaven canviant. Precisament el XVIII va ser el segle que va elevar a la categoria de dogma del racionalisme una paraula amb una gran projecció de futur: progrés. A partir dels avenços en les ciències es va anar consolidant la idea que tant la millora de les condicions materials de vida com el benestar global dels individus eren objectius perfectament assolibles pels propis mitjans de què disposaven aquests, la qual cosa representava relegar a un rol secundari la Divina Providència. D'altra banda, el dubte metòdic com a eina per a avançar en el coneixement no sempre era susceptible d'aturar-se on ho féu el seu impulsor com a sistema de pensament¹⁷. Si Renat Descartes acabava respectant aquella religió que li ensenyaren els seus mestres jesuïtes, d'altres no se sentiren tan commoguts pel que, al cap i a la fi, com a gràcia divina, exigia la creença, no el raciocini. En aquest sentit, el XVIII es presenta com el segle en què arrelen a grans trets dos codis diferents d'entendre el món. Uns guaitaven el futur i altres enyoraven el pas-

¹⁴ Ucelay Da Cal, Enric: "La historiografia dels anys 60 i 70: marxisme, nacionalisme i mercat cultural català", a D.a.: *La historiografia catalana*, Quaderns del Cercle, 6 (1990), pàgs. 53-89, cita en la pàg. 72.

¹⁵ Uriarte, Manuel: *Diario de un misionero de Maynas*, Monumenta Amazonica, Iquitos (Perú), 1986, pàg. 580.

¹⁶ Citat per Dumont, Jean: *La iglesia ante el reto de la historia*, Ed. Encuentro, Madrid, 1987.

¹⁷ Per a l'evolució decimonònica d'aquesta tendència, vegeu Draper, J. W.: *Los conflictos entre la ciencia y la religión*, Biblioteca Contemporánea, Madrid, 1876.

sat. Entre aquests darrers hi havia molts eclesiàstics d'un Principat que havia conegut èpoques més glorioses.

La politització progressiva que va anar polaritzant les dues idees i les seves conseqüències al segle XIX, però, no pot amagar la constatació que al XVIII existia també un sincer entusiasme pel coneixement entre molts homes d'església. L'any 1990, Roberto Fernández es preguntava si el clergat antifrancès va ser un conjunt d'il·lustrats i filojansenistes¹⁸. Indubtablement, casos com el de Benito Feijoo no eren excepcionals, sinó que molts clergues estaven al cim de múltiples disciplines culturals¹⁹. Encara que la seva concepció del que s'ha denominat Il·lustració intentés, seguint la senda de les postures intel·lectuals hegemòniques fins a aquell segle renovador²⁰, conciliar fe i raciocini, completant el "*sapere aude*" kantianà²¹ amb un "*sapere debemus, et in sapiendo credere*"²² suficientment il·lustratiu del seu ideari.

En aquest sentit, potser cal matisar el tòpic que, en el segle XVIII, l'Església va ser un factor d'endarreriment respecte al conjunt europeu pel suport incondicional que solia donar als aspectes més absolutistes de la monarquia. Al conjunt europeu? Si precisament en l'Anglaterra en la qual Montesquieu es va inspirar per a escriure el seu *Esperit de les lleis* es va produir a finals del Segle de les Llums una idèntica cohesió d'interessos — precipitada pels esdeveniments que estaven tenint lloc a França — entre el rei i el seu clergat. I les teories per a justificar-la que propugnaven individualitats com Horsley, Warburton, Barrington, Wilberforce, Watson o

¹⁸. "*¿Fue el clero antifrancés un cuerpo de hombres ilustrados y filojansenistas?*", Fernández Díaz, Roberto: "La clerecía catalana en el Setecientos", op. cit., pàg. 107.

¹⁹. Vegeu, per exemple, Corts i Blay, Ramon: *L'arquebisbe Félix Amat (1750-1824) i l'última Il·lustració espanyola*, Ed. Herder, Barcelona, 1992. Barrio Barrio, Juan: *Félix Torres Amat (1772-1847). Un obispo reformador*, Iglesia Nacional Española, Roma, 1976.

²⁰. Les controvèrsies divuitesques entre la fe i la raó tenien una llarga tradició de disputes filosòfiques, que, d'altra banda, tampoc acabaren amb el Segle de les Llums. Mendía, Benito: "Posición adoptada por Raimundo Lulio en el problema de las relaciones entre la fe i la razón", *Verdad y vida*, 4 (1946), pàgs. 29-62 i 221-258.

²¹. Kant, Immanuel: "Respuesta a la pregunta: ¿Qué es la Ilustración?", a D. a.: *¿Qué es Ilustración?*, Ed. Tecnos, Madrid, 1988, pàgs. 9-21.

²². La frase del filòsof cristià del segle IV Firmià Lactanci era la divisa de Francesc Xavier Dorca. Jiménez Sureda, Montserrat: *El canonge Dorca i la Il·lustració gironina*, Treball de doctorat inèdit, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1992, pàg.132.

Hannah More²³ eren, en essència, molt similars a les utilitzades a Girona pel canonge Francesc Xavier Dorca²⁴.

És clar que moltes de les constatacions sobre l'ideari eclesiàstic s'han derivat del tipus de font que utilitza l'historiador. ¿Com casar públiques exhortacions arrauxades amb la fina ironia de què fan gala molts d'aquests mateixos personatges en privat? Un "*oyentes míos, patricios míos (...) levantaos, os diré con Isaías, del polvo y de la amargura. Execútere de púlvere: consurge*"²⁵ amb una explicació en clau d'humor com la que oferia el canonge de la catedral de Girona Domènec Soler al seu homònim Félix Raval a propòsit de la denegació episcopal de l'última voluntat, consistent a inhumar-se al temple dels caputxins del claver de la Seu —"*quizás temiesen (siendo hombre) de que si resucitava se fuese con las monjas y aun le habían de abrir éstas las puertas*"²⁶. La diversificació documental i l'intent de defugir els apriorismes

²³. Samuel Horsley (1733-1806), successivament bisbe de Saint David, Rochester i Saint Asaph, solia atacar en els seus sermons i discursos parlamentaris la noció que el poder polític es podia basar en els drets naturals de l'home. William Warburton (1698-1779), bisbe de Gloucester, va ser autor d'una molt celebrada *Alliance between Church and State* vers l'any 1736. John Shute Barrington, bisbe de Llandaff, fou un convençut de la interdependència entre església i estat. William Wilberforce (1759-1833), degà dels evangèlics i autor d'un èxit editorial del segle, *A practical view of the prevailing religious system of professed christians in the higher and middle classes in the country contrasted with real christianity*, del qual es vengueren més de 7.000 exemplars en sis mesos. Richard Watson (1737-1816), el successor de Barrington en l'episcopat de Llandaff, va ser conegut en el camp de la teologia per les seves *A defence of revealed religion in two sermons preached in the cathedral church of Llandaff i An apology for the Bible in a series of letters adressed to Thomas Paine*. L'escriptora i educadora Hannah More (1745-1833) va concebre algunes de les seves obres —el *Village politics* o els molt populars *Cheap repository tracts*, per exemple— com a antidòts per a contrarrestar la influència de la literatura jacobina entre les classes socials més desfavorides. Norman, E. R.: *Church and society in England, 1770-1970. A historical study*, Clarendon Press, Oxford, 1976.

²⁴. A França mateix, els *philosophes* coincidiren cronològicament amb ideòlegs tan contraris a ells com els jesuïtes Joan Francesc Baltus (*Défense des prophéties de la religion chrétienne*), Claudi Buffier (autor, entre altres, d'una *Exposition des preuves les plus sensibles de la vraie religion*) i Nicolau Silvestre Bérghier (pare de l'*Examen du matérialiste ou réfutation du système de la nature*, escrit contra l'obra del baró d'Holbach); Lefranc de Pompignac, bisbe de la diòcesi vinculada a Girona, Puy en Velay, i escriptor de *Sur la prétendue philosophie des incrédules modernes*; o Elies Caterina Fréron (que, a partir de les seves *Observations sur les écrits modernes*, es va convertir en el més contumaç detractor de Voltaire). Fraile, Guillermo: *Historia de la filosofía*, B.A.C., Madrid, 1966, vol. III.

²⁵. A.D.G.: *Girona agradecida. Sermón que, en la solemne acción de gracias dedicada el 25 de agosto por la Muy Ilustre Junta General a su Augusto Protector y Generalísimo, el glorioso mártir San Narciso, por las victorias del 20 de junio y 16 de agosto del presente año de 1808, dixo el M. R. P. Fr. Thomás Serra, lector en theología del sagrado orden de predicadores*, Imp. d'Agustí Figaró i Oliva, Girona, 1808.

²⁶. A.C.G.: *Correspondència*, cartes sense classificar. Carta de Domènec Soler a Félix Raval, Girona, 25 d'abril de 1773.

de qualsevol tint potser siguin la millor vacuna. Si hom analitza una època només a partir de sermons, per exemple, pot arribar a interpretar literalment el que té una gran part de mercadotècnia²⁷.

Les beneficïoses innovacions metodològiques de les darreres dècades han fet justícia a sectors sencers que fins aleshores restaven com els pàries de la historiografia. També és cert, però, que l'extrem d'aquesta renovació va produir en determinats moments una tendència a la marginalització dels institucionalitzats i a la institucionalització dels marginats, rellegant a un cert bescantament els privilegiats centres d'anàlisi d'èpoques anteriors²⁸.

*“Que algú, si més no per compassió, s'apiadi seriosament de la història de les nostres grans institucions i de les seves estructures —es feia ressò d'aquest abandó no fa molt Josep Perarnau—. Que han estat, en tant que estructura, i no sols jurídica, les nostres ‘ciutats’, els bisbats, les catedrals, els monestirs i els convents, les parròquies, els gremis, els col·legis de tota mena. En el curs d'aquestes pàgines, l'autor confessa haver-se trobat moltes vegades entre l'espasa que l'incitava a conèixer una entitat que es dibuixa tan voluminosa com la catedral de Girona i la paret de la inexistència d'una monografia que ens l'expliqui primer amb un cert detall...”*²⁹.

A banda de les obres de Merino i La Canal —el volum pertanyent a Girona de l'*España Sagrada*³⁰— i Villanueva —el mateix del seu *Viage lite-*

²⁷. Una de les recomanacions bàsiques que els manuals d'oratoría sagrada feien als futurs oradors eclesiàstics era la de l'adequació als receptors potencials del missatge que contindrien llurs sermons. Vegeu Portero, José Antonio: *Púlpito e ideología en la España del siglo XIX*, Universitat de Saragossa, Saragossa, 1978.

²⁸. Un desplaçament comparable —en essència, no en temàtica— al que proposaven les defensores més radicals d'un dels camps més beneficiats de les renovacions esmentades: passar de la *history* a la *herstory* (i per què no practicar la *theirstory*, quan sigui possible, conservant la —no antiga, sinó clàssica— denominació primera de la història en anglès?). La incorporació en comptes de la substitució d'allò que s'ha mostrat un subjecte digne de les recerques.

²⁹. La citació continua “i després globalment per a una època com és ara la Baixa Edat Mitjana”, Perarnau i Espelt, Josep: “La donació de la biblioteca d'Arnau Des Colomer i la fundació de la ‘libreria sedis’ de Girona (1397-1411)”, *Arxiu de textos catalans antics*, 2 (1983), pàgs. 171-239, el paràgraf reproduït és a la pàg. 234. Les complantes d'aquest historiador es refereixen concretament a l'època medieval, però podrien allargar-se unes quantes centúries més.

³⁰. Merino, Antolín; La Canal, José: *España Sagrada*, Imp. de Collado, Madrid, 1819, vol. XLIII. El seu índex —similar temàticament als de Dorca i Villanueva— comprèn la fundació, l'antiguitat i la situació geogràfica de Girona; els seus monuments antics; els orígens del cristianisme allà; l'episcopat; una explicació de la pèrdua a mans sarraïnes i el detall del seu posterior procés de reconquesta; els seus comtes, els seus concilis i els seus sants. Com la resta d'homònims esmentats, el volum compta amb un remarcable apèndix documental.

rario a las iglesias de España³¹—, a les quals serviria de precursora la del canonge Dorca³², en la ciència històrica la catedral de Girona no compta a penes amb anàlisis monogràfics en profunditat —en són excepcions els estudis de Fidel Fita sobre les relacions de la institució amb els reis d'Aragó³³, d'Antoni Sanz Alguacil sobre la pabòrdia d'Aro³⁴ i el d'aquest autor i Jaume Portella sobre els conflictes provocats per la suposada reacció senyorial de la institució en el Segle de les Llums³⁵—, encara que ha estat protagonista secundària de nombrosos estudis³⁶.

En el camp de la història de l'art, el balanç canvia³⁷. ¿Quants estudiants d'aquesta disciplina —fins i tot en l'aproximació primera que es fa al llarg de l'educació secundària— no saben que la nau més gran del gòtic —més de 22 metres d'amplada, “un verdadero prodigio de ingeniería constructiva”³⁸— es

³¹. Els volums XIII i XIV i la meitat del XII de l'obra de Villanueva, Jaime: *Viage literario a las iglesias de España*, estan dedicats a descriure el seu *Viage a Gerona*. Aquest inclou una explicació de les fonts utilitzades, un exhaustiu episcopologi diocesà i una història de la col·legiata de Sant Feliu i dels monestirs de Sant Salvador de Breda, Sant Pere Cercada (radicat al terme municipal de Santa Coloma de Farners), Santa Maria d'Amer, Santa Maria de Roses i Sant Esteve de Banyoles.

³². Dorca, Francesc Xavier: *Colección de noticias para la historia de los santos mártires de Gerona y de otras relativas a la santa iglesia de la misma ciudad, señaladamente en orden a su catedralidad y conexión con la insigne colegiata de San Félix, a su restablecimiento por Carlos Magno y a la necesidad de rectificarse el episcopologio de las sinodales gerundenses impresas en el año 1691*, Imp. de Tecla Pla, vídua, Barcelona, [s. d.].

³³. Fita, Fidel: “Los reys d'Aragó y la Seu de Girona”, *La Renaixensa*, II (1872), pàgs. 141, 153, 165, 177, 189, 201, 217, 229, 233, 245, 261, 273 i 289, i III (1873), pàgs. 12, 23, 49, 61, 121, 156, 213, 223, 236, 247, 269 i 279.

³⁴. Sanz Alguacil, Antoni L.: *La pabòrdia d'Aro de la catedral de Girona, 1180-1343*, tesina de llicenciatura inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1983.

³⁵. Portella, Jaume; Sanz, Antoni LL.: “Reacció senyorial i resistència pagesa al domini de la catedral de Girona (segle XVIII). Notes per a una recerca”, *Recerques*, 17 (1985), pàgs. 141-151.

³⁶. En moltes obres, encara que la catedral no figuri explícitament en els índexs, és una presència constant, d'aquí l'afirmació. En són exemples els treballs de Portella, Jaume: *El negoci feudal de Mallorca (segles XIII-XV). Drets i rendes de les senyories laïques i eclesiàstiques*, tesi doctoral inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1993 i García Cárcel, Ricardo; Martínez Ruiz, Mª Vicenta: *Población, jurisdicción y propiedad del obispado de Girona. Siglos XIV-XVII*, Col·legi Universitari de Girona, Girona, 1976.

³⁷. És obvi l'interès de la història de l'art per les construccions catedralícies. Vegeu, a mode d'exemple, Sarthou Carreres, Carlos: *Catedrales de España (su pasado y su presente)*, Espasa-Calpe, Madrid, 1946.

³⁸. La citació està expressament treta d'un manual del curs d'orientació universitària. Fernández, A.; Barnechea, E.; Haro, J.: *Historia del arte*, Ed. Vicens-Vives, Barcelona, 1984, pàg. 148.

troba a la catedral de Girona? I l'interés ha continuat amb altres elements arquitectònics, ornamentals i litúrgics: les claus de volta, la custòdia del Corpus, la capella de Sant Narcís, la façana, el frontal d'or, els vitralls³⁹... De fet, els únics volums designats amb aquest títol genèric —*La catedral de Gerona*— omplen el contingut preferentment amb aquesta branca del saber⁴⁰. En el camp històric, però, com es veurà més endavant, la situació gironina contrasta amb la d'altres places i altres moments.

Els estudis sobre catedrals tenen una certa tradició, de tal manera que és fàcil trobar precedents en terminis no immediats, units pel denominador comú de l'escriptura cuidada, l'estil descriptiu i el contingut miscel·lani i globalitzant localitzat en un radi cronològic molt extens⁴¹. No ha estat fins una època relativament recent que tals recerques han abandonat aquell estil que semblava ser-los inherent per a, de la mà de les innovacions esmentades amb anterioritat, assajar noves metodologies d'anàlisi que donessin resposta a nombrosos interrogants⁴². D'aquestes, potser la que més va arrelar va ser la desenvolupada al redós de la història econòmica —en el seu moment una garantia aparent de científicitat avalada pel pes d'una imparcialitat garantida per les dades objectives, en la mesura que semblaven ser menys sotmeses a paradigmes interpretatius, que eren les xifres. Era, endemés, un moment de propulsió del quantitativisme com a mètode interpretatiu.

A partir de tal combinació —prestigi de les anàlisis econòmiques i propulsió de la tècnica quantitativa, facilitada, a més, per les noves tecnologies emergents— va iniciar-se una línia de recerca —d'història socioeconò-

³⁹. Calzada Oliveras, José: *Las claves de bóveda de la catedral de Gerona*, Ed. Escudo de Oro, Barcelona, 1975. Girbal, Enric Claudi: "La custodia del Corpus de la catedral de Gerona", *Revista de Girona*, V (1881), pàgs. 212-218. Ramió i Pujadas, Josep: "Estudio histórico relativo a la capilla y altar de San Narciso de la catedral de Gerona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 4 (1949), pàgs. 284-292. Marquès, Jaume: "La fachada de la catedral de Gerona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, X (1955), pàgs. 285-316. Marquès, Josep Maria: "El frontal de oro de la Seo de Gerona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XIII (1959), pàgs. 213-231. D. a.: *Els vitralls de la catedral de Girona*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1987.

⁴⁰. Bassegoda, Joaquim: *La catedral de Gerona*, Tip. Fidel Giró, Barcelona, 1889. Oliver Albertí, Marià: *La catedral de Gerona*, Ed. Everest, Lleó, 1973. Font, Lambert: *Gerona. La catedral y el museo diocesano*, Ed. Carlomagno, Figueres, [s. d.].

⁴¹. Sanchís i Sivera, José: *La Catedral de Valencia*, Imp. de Francisco Vives Mora, València, 1909. Capdevila, Sanç: *La Seu de Tarragona. Notes històriques sobre la construcció, el tresor, els artistes, els capitulars*, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1935.

⁴². L'operativitat és la clau que explica la inevitable simplificació comesa en aquest etiquetatge historiogràfic. És obvi que molts estudis, atenent la pluralitat d'aspectes analitzats o d'enfocaments metodològics adoptats, podrien ser inserits en més d'una de les classificacions següents.

mica, la definiren els seus cultivadors—, focalitzada en els centres catedralicis, que tindria els seus cultivadors més destacats en A. Barrios García, M. González Giménez, Elisa Badosa Coll, Leandro Higuera del Pino, H. Casado Alonso, José Manuel Latorre Ciria, l'equip format per Angel García Sanz, José Luis Martín, José Antonio Pascual i Vicente Pérez Moreda, Maximiliano Barrio Gozalo, Gloria Angeles Franco Rubio, L. C. García Figuerola o Llorenç Ferrer i Alós⁴³. En aquest corrent, a més, s'insereixen els dos darrers estudis centrats en la Seu de Girona, els ja esmentats d'Antoni Ll. Sanz Alguacil i Jaume Portella. Ara bé, tots aquests estudis es van publicar en el significatiu arc cronològic de les dues darreres dècades, la dels 70 i la dels 80, però això no vol dir que aquesta via s'hagi estroncat, ja que continua, si bé no amb el mateix vigor amb què va sorgir, aquest enfocament — d'altra banda, ben necessari— pel que fa a les anàlisis dels capítols de les catedrals⁴⁴.

El fecund maridatge entre economia —en moltes de les recerques esmentades, clarament creditora de postulats derivats de teories emanades de la historiografia marxista—, quantitativisme i noves tecnologies ha coexistit amb una línia d'investigació amb objectius diferents i amb una metodologia adaptada a aquests que tenia moltes claus en comú amb ciències tan relativa-

⁴³ Barrios García, A.: *La catedral de Ávila en la Edad Media. Estructura socio-jurídica y económica*, [s. i.], Ávila, 1973. González Giménez, M.: "Propiedades y rentas territoriales del cabildo de la catedral de Sevilla a fines de la Edad Media", *Cuadernos de Historia*, 7 (1977), pàgs. 167-212. Badosa Coll, Elisa: *Actituds i comportaments econòmics d'un sector de propietaris de la terra: el clergat barceloní (1670-1835)*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1979. Higuera del Pino, Leandro: "Estadística del clero del arzobispado de Toledo y de sus rentas en el Trienio Liberal", *Estudios de Historia Contemporánea*, 1976, pp. 92-117. Casado Alonso, H.: *La propiedad eclesiástica en la ciudad de Valladolid en el siglo XV. El cabildo catedralicio*, Universitat de Valladolid, Valladolid, 1980. García Sanz, Ángel; Martín, José Luis; Pascual, José Antonio; Pérez Moreda, Vicente: *Propiedades del cabildo segoviano. Sistemas de cultivo y modos de explotación de la tierra a fines del siglo XIII*, Ed. Universitat de Salamanca, Salamanca, 1981. Barrio Gozalo, Maximiliano: *Estudio socio-económico de la iglesia de Segovia en el siglo XVIII*, Publicacions de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Segovia, Segòvia, 1982. Latorre Ciria, José Manuel: "Las rentas de la prepositura de la Catedral de Huesca en el siglo XVI", *Simposio nacional sobre ciudades episcopales*, Fundación Institución Fernando el Católico-Diputación Provincial de Zaragoza, Saragossa, 1986, pàgs. 131-134. Franco Rubio, Gloria Angeles: *La Iglesia secular en Madrid en el siglo XVIII. Estudio socio-económico*, Ed. Universitat Complutense de Madrid, Madrid, 1986. Ferrer i Alós, Llorenç: "L'Església com a institució de crèdit: les quotidianes distribucions de la Seu de Manresa en el segle XVIII i XIX", *Recerques*, 18 (1986), pàgs. 7-46. García Figuerola, L. C.: *La economía del cabildo salmantino del siglo XVIII*, Universitat de Salamanca, Salamanca, 1989.

⁴⁴ Vegeu respecte a aquest tema la tesina de llicenciatura de Chaubel Cabrera, Mª Àngels: *La clerecia lleidatana del Setcents*, Universitat de Lleida, Lleida, 1995, i la comunicació de Fatjó Gómez, Pedro: "El comportamiento económico de una élite eclesiástica del XVII: los capitulares de la Seo de Barcelona", *I Congrés d'Història de l'Església Catalana*, op. cit., vol. I, pàgs. 343-356.

ment noves —en comparació amb d'altres— com l'antropologia⁴⁵. El desenvolupament d'aquesta *nova* òptica històrica incardinada dins el que s'ha definit com a història de la cultura i les mentalitats, ha conegut una implantació notable, essent una de les seves branques més cultivades la que història la lectura i l'alfabetització a partir de l'anàlisi de les biblioteques i les restes escrites dels integrants de l'ample estament clerical⁴⁶.

El notable renovament metodològic de la ciència històrica en aquestes darreres dècades, a més, ha desembocat en una reivindicació de la interdisciplinarietat com a camí d'avenços i de noves aportacions. Una de les col·laboracions darrerament més fecundes de la incorporació als estudis històrics de les tècniques d'altres disciplines, s'ha produït en l'àmbit de la sociologia, aplicada en el tema que ens ocupa per autors com Antoni Jordà Fernández⁴⁷.

D'altra banda, al costat de la implantació de les noves metodologies d'anàlisi en la investigació específica centrada en el món catedralici, segueixen existint estudis que tenen com a nucli central les sempre imprescindibles descripcions estructurals de l'organigrama que determina aquests espais⁴⁸, i,

⁴⁵. Fàbrega i Grau, A.: *La vida quotidiana a la catedral de Barcelona en declinar el Renaixement. Any 1580*, Arxiu de la Catedral de Barcelona, Barcelona, 1978. Rey Castela, Ofelia: "El clero urbano compostelano a fines del siglo XVIII: mentalidades y hábitos culturales", Eiras Roel, Antonio (ed.): *La historia social de Galicia en sus fuentes de protocolos*, Universitat de Santiago, Santiago de Compostella, 1981, pàgs. 495-520. Lencina i Pérez, Xavier: "Aspectes de l'entorn quotidià dels preveres barcelonins (1597-1604)", *I Congrés d'Història de l'Església Catalana*, op. cit., vol. II, pàgs. 367-375. L'autor d'aquest darrer estudi analitza sis inventaris, quatre dels quals són atribuïbles a sengles beneficiats de l'Església barcelonina de Santa Maria del Mar. Cabeza, Antonio: *La vida en una catedral de Antiguo Régimen*, Junta de Castilla y León, Palència, 1997.

⁴⁶. Des de les clàssiques descripcions del continent, com les de Serra i Vilaró, Joan: "Archivo y librería capitulares de la Santa Metropolitana Iglesia de Tarragona, primada de las Españas", *Boletín Arqueológico*, IV (1944), pàgs. 105-135; fins a les més renovadores interpretacions del contingut de, per exemple, Iglesias, J. Antoni: "La cultura dels clergues a la Catalunya baix-medieval a través de les seves biblioteques", *I Congrés d'Història de l'Església Catalana*, op. cit., vol. I, pàgs. 93-103, o Burgos Rincón, Javier: "Los libros privados del clero. La cultura del libro del clero barcelonés en el siglo XVIII", *Manuscripts*, 14 (1996), pàgs. 231-258.

⁴⁷. Jordà Fernández, Antoni: "Els canonges de la Seu de Tarragona durant el segle XVIII: aproximació al seu estudi", *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII*, op. cit., pàgs. 255-265. Molts dels escrits classificats en altres sectors complementaris a aquest —en l'apartat d'història socio-econòmica, per exemple— incorporen aquestes anàlisis sociològiques de l'objecte que focalitzen.

⁴⁸. López Arévalo, J. R.: *Un cabildo catedral de la Vieja Castilla. Ávila. Su estructura jurídica, siglos XIII-XX*, C.S.I.C., Madrid, 1966. Villacorta Rodríguez, T.: *El cabildo catedral de León. Estudio histórico jurídico, siglos XII-XIX*, Centro de Estudios e Investigación San Isidoro, Lleó, 1974. Castillón Cortada, F.: "Estructura del cabildo catedralicio de Lleida durante el siglo XVIII", *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII*, op. cit., pàgs. 99-117. Nicolás Crispín, María Isabel; Bautista Bautista, Mateo; García García, María Teresa: *La organización del cabildo catedralicio leonés a comienzos del siglo XV (1419-1426)*, Universitat de Lleó, Lleó, 1990.

fins i tot, les herències historiogràfiques actuals de la història tradicional més *factual* o de la història *política*⁴⁹, que, amb diversos plantejaments renovats, intenten contextualitzar en el seu emplaçament concret —cronològic i espacial— les realitats catedralícies en les quals focalitzen els seus estudis. El meu estudi, sense menystenir elements i tècniques de diversos corrents historiogràfics, s'hauria de situar en aquesta darrera tendència —d'estil aproximatiu similar (amb diferents premisses i objectius, però) al del treball de Joan Lluís Palos Peñarroya⁵⁰—, encara que tenint en compte que en el seu primer gran apartat es troba la pertinent descripció estructural de l'espai on se situa i que en el capítol tercer es fa una mena d'itinerari de les arrels que conformen un procés d'afirmació d'identitat.

L'elecció argumental per a confeccionar un índex de continguts, doncs, ha estat del tot adequada al meu projecte, que no partia de cap disseny adaptat a investigacions prèvies, i aquesta opció ha exigut una selecció bibliogràfica temàticament molt extensa, abastant pols —l'excusat, els jesuïtes, les genealogies canòniques...— creditors ja de per si d'estudis molt més aprofundits que aquest que s'ha fet en considerar-los no com el subjecte, sinó com a complements —directes, però complements al cap i a la fi— del mateix. En pro d'una major operativitat, endemés, s'ha optat per a situar a peu de pàgina un glossari que he procurat que fos el més exhaustiu possible, abastant tots aquells termes que han caigut en desús i que entren, per tant, en la categoria d'espècies en perill d'extinció, sobretot per a la franja poblacional més jove.

Així mateix, el meu estudi ha tractat d'incorporar en les seves premisses inicials les aportacions metodològiques i les consideracions interpretatives de diversos corrents historiogràfics que he valorat com les adequades per a donar resposta a cadascuna de les qüestions sorgides en els seus diferents apartats. L'hermenèutica aplicada a la interpretació de textos juridicolegals dels quals tant ús es fa al llarg del treball; la prosopografia en el relat d'alguns cerimonials que es desenvoluparen coetàniament; la inserció de l'anàlisi de xarxes

⁴⁹. Coronas, L. J.: *El cabildo de la catedral de Jaén, 1700-1737*, tesina de llicenciatura inèdita, Universitat de Granada, Granada, 1985. Vázquez Lesmes, R.: *Córdoba y su cabildo catedralicio en la modernidad*, Publicacions del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Córdoba, Córdoba, 1987. Morgado García, Arturo: *Iglesia y sociedad en el Cádiz del siglo XVIII*, Universitat de Cadis, Cadis, 1989. Gonzalo Gozalo, Ángel: *El cabildo de la catedral de Burgos en el siglo XIX (1808-1902)*, Cabildo de la Catedral de Burgos-Caja de ahorros del Círculo Católico-Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1993. En l'àmbit català, un exemple d'anàlisi de la problemàtica generada en la institució catedralícia per l'evolució històrica d'una època específica el constitueix el llibre de Jordà i Fernández, Antoni: *Església i poder a la Catalunya del segle XVII. La Seu de Tarragona*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993, que permet comprovar els precedents d'alguns dels procediments que utilitzaren les corporacions catedralícies del Segle de les Llums.

⁵⁰. Palos Peñarroya, Joan Lluís: "Església i poder en la Catalunya: la lluita entre canonges i bisbes (1500-1799), *I Congrés d'Història de l'Església Catalana*, op. cit., vol. II, pàgs. 449-461.

relacionals en l'explicació del personal que integrava les prebendes de la Seu⁵¹; la descripció més factual com a suport idoni a les imprescindibles dades empíriques que constitueixen la base del mateix. És un conscient eclecticisme eurístic aplicat a un intent de microhistòria institucional amb la pretensió de ser globalment complet i integrador. Igualment, he procurat conjugar les descripcions estructurals amb l'anàlisi de les conjuntures, buscant conscientment un equilibri entre diacronia i sincronia —el símil més clàssic en aquesta era audiovisual potser sigui el de la combinatòria entre la fotografia i la cinta de vídeo— per a oferir al lector una imatge el més vívida possible d'un món definitivament perdut.

L'espai on se situen tant els capítols com les consideracions a què acabo de fer al·lusió, és la ciutat de Girona, *antemural del reyno*⁵² des de 1659. Darrerament, el de l'estudi de les urbs és un dels sectors revitalitzats en què més ha aprofundit la història moderna. A partir d'obres pioneres d'hispanistes com Bartolomé Bennassar⁵³, s'està descobrint, des dels angles més variats, l'articulació municipal de nombroses ciutats de la xarxa urbana espanyola. Pel que fa al XVIII, aquestes recerques solen partir de la base inestimable que proporcionen els censos elaborats a instàncies de la Monarquia, especialment el de 1787.

Tal canemàs protoestadístic també ha estat l'entramat a partir del qual s'han teixit majoritàriament les descripcions de la Girona divuitesca⁵⁴. Tanmateix, atès el tema que ocupa aquest treball, no estaria de més recordar que, en el vessant qualitatiu que va cooperar a la definició de ciutat, les catedrals van tenir un paper cabdal⁵⁵, de manera que el mot es va usar a l'Edat

⁵¹. Darrerament alguns historiadors que han centrat els seus estudis en l'Església s'han decantat per aprofundir el tema de les xarxes de relació. Per a un dels nusos d'aquestes —el familiar—, vegeu Morgado García, Arturo: "Familia, riqueza y mentalidad. El clero gaditano de fines del Seiscientos a través de la documentación testamentaria", D. a.: *Política, religión e Inquisición en la España Moderna. Homenaje a Joaquín Pérez Villanueva*, Universitat Autònoma de Madrid, Madrid, 1996, pàgs. 509-528.

⁵². Aquesta denominació de la ciutat és freqüent en memorials, descripcions i certificacions. Una aplicació es troba, per exemple, a A.H.G.: Girona 2, not.: Francesc Lagrifa, any 1766, núm. 997, fol. 112.

⁵³. Bennassar, Bartolomé: *Valladolid en el Siglo de Oro. Una ciudad de Castilla y su entorno agrario en el siglo XVI*, Universitat de Valladolid, Valladolid, 1989 (1967).

⁵⁴. Boadas i Raset, Joan: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*, Ajuntament de Girona-Institut d'Estudis Gironins-Diputació de Girona, Girona, 1986. Gálvez Lario, Josefina: *La Guerra de Sucesión en Gerona. 1700-1715*, tesina de llicenciatura inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1974.

⁵⁵. Barel, Yves: *La ciudad medieval. Sistema social-sistema urbano*, Instituto de Estudios de Administración Local, Madrid, 1981.

Mitjana quasi en exclusiva per a designar les poblacions episcopals i la seva diòcesi —i, de manera més restrictiva, a les darreries del període merovingi, s'aplicà només a la població que hostatjava la Seu corresponent, tradició que conserven fins avui la quasi totalitat de guies turístiques d'Anglaterra. Així, si quantitativament —i atenent aquella divisió demogràfica que classifica les urbs en mundials, grans, mitjanes i menors— Girona podria ser considerada el segle XVIII com un exemple típic de ciutat menor, el seu transcendental emplaçament geopolític i l'afinitat d'aquell epítet amb la majoria de centres urbans de l'Europa del moment, doten d'un interès afegit al de la simple curiositat, el que en aquest espai té lloc en l'estratègic Segle de les Llums, la centúria de traspàs clar d'un Antic a un Nou Règim.